

A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) és a tudományos dokumentáció nemzetközi szabványosítása

DEZSÉNYI BÉLA

1. A nemzetközi szabványosítás célja

Mindenfajta szabványosítás elsődleges célja az ipari—műszaki termékek és eljárások sokféleségéből adódó nehézségek, idő-, anyag- és erőpazarlás kiküszöbölése. Ugyanez a célja a szellemi munkát és annak termékeit irányító szabványosításnak is. Az utóbbi területen viszonylag új gondolat a szabványok alkalmazása. Még ma is sokan hirdetik a szellemi munka ösztönösségét, szabályozhatatlanságát. Viszont senki előtt sem kétséges, hogy a szellemi munkához szükséges anyagok és eszközök minőségének, méreteinek, alakjának szabályozása magát a szellemi munkát — elsősorban a tudományos kutatást — is elősegíti. Innen pedig csak egy lépés annak az elismerése, hogy a szellemi munka — elsősorban a tudományos kutatás — módszereiben, eljárásaiban is vannak olyan technikai mozzanatok, amelyeket célszerű mindig egyformán végezni. Ezért indult az utóbbi két évtizedben nagy lendületnek a tudományos szervező munka, amely többek között a dokumentációs és könyvtári tevékenység, és az e tevékenység alapját képező eszközök és anyagok szabványosítását tűzte ki céljául. Az alábbiakban — a nemzetközi szabványosítás általános helyzetének áttekintése után — elsősorban a szellemi tevékenység, azon belül is elsősorban a tudományos dokumentáció terén folyó szabványosítást tartjuk szem előtt.

A szabványosítás minden területére érvényes F. Donker—Duyvisnek az a megállapítása, hogy a szabványosítás célkitűzése három irányú: 1. *Cserélhetőség.* A szabvány teszi lehetővé, hogy ipari vagy műszaki termékek (gépek, műszerek stb.) elemeivel más hasonló termékek elemeit lehessen helyettesíteni. Például a meghatározott méretű szabványos csavar bármely gépnél is kerül felhasználásra cserélhetővé válik. Ugyanez áll a szellemi munka eszközeire (pl. az egész világon bármely szabványos könyvtári katalógusba illeszthető a 75×125 mm-es szabványos kartoték) és eljárásaira is (pl. a szabványos címleírás beilleszthető bármely bibliográfiába vagy katalógusba). — 2. *A felügyelet és az ellenőrzés megkönnyítése.* Egy szabványosított gyártási folyamat könyvnyelven ellenőrizhető, mint a szabályozatlan, amellet gazdaságosan termelni és termelési folyamatokat megtervezni nem is lehet a termelés mozzanatainak előzetes szabályozása nélkül. Ugyanígy a dokumentációs munkában is csak következetesen alkalmazott módszerek és eszközök

teszik lehetővé a gazdaságos és racionális munkaszervezést. Nem munkanormákról van itt elsősorban szó, hanem a munkamódszerek egységesítéséről, amire ismét csak a könyvtári címleírás (MSZ 3424) vagy a referáló lapszemle készítésének (MSZ 3398) szabványosítását idézhetjük példaképpen. — 3. *A módszerátadás (betanítás) megkönnyítése.* Minden új munkaerő betanítása idővesztéssel jár az ipari és a dokumentációs nagyüzemben egyaránt. Hogy ezt a veszteséget a szabványosítás mennyire lecsökkentheti, arra elég a magyar példát idéznünk: a közművelődési könyvtárak hálózata nem alakulhatott volna ki olyan gyorsan, ha a több ezernyi új könyvtáros munkáját nem szabályozta volna egységesen a könyvtári címfelvételeket egységesítő szabvány.

2. *A szabványosítás nemzetközi szervezete*

A szabványosítás ma már elképzelhetetlen lenne nemzetközi együttműködés nélkül. És valóban 1945 óta egy úgynevezett nem kormányzati nemzetközi szervezet, az ISO (Organisation Internationale pour la Normalisation) egyesíti és szabályozza az egyes országok ezirányú törekvéseit. Az ISO elődje az 1926-ban alapított Fédération Internationale des Associations Nationales de Normalisation (rövidítve: ISA) volt. A második világháború után alakult új szervezet székhelye *Genf*: itt működik a főtitkárság. A szervezet hivatalos nyelve az angol, a francia és az orosz.

A Szervezet célja — mint ahogy azt alapszabályainak 22. cikkelye meghatározza — a szabványosítás fejlesztése az egész világon, a nemzetek közti árucseré és a kölcsönös szolgáltatások megkönnyítésére, valamint a szellemi, tudományos, műszaki és gazdasági területeken a kölcsönös egyetértés megteremtése. Ebből a célból az ISO elősegíti az egyes nemzeti szabványok koordinációját és egységesítését, nemzetközi szabványokat dolgoz ki, előmozdítja közös előírásokat tartalmazó új nemzeti és nemzetközi szabványok kidolgozását, szervezi az idevonatkozó értesülések kölcsönös cseréjét, továbbá az érdekelt más szervezetekkel való kapcsolatokat.

Az ISO munkásságát főleg ún. műszaki bizottságai útján fejt ki. Jelenleg 94 műszaki bizottság működik. A műszaki bizottságokat az ISO legfelsőbb szerve, a Tanács határozata alapján alakítják meg, pontosan körülhatárolt működési területtel és ügykörrel. A műszaki bizottságoknak a nemzeti szabványügyi szervek közül azok a tagjai, amelyek kifejezik azt a kívánságukat, hogy az adott műszaki bizottság munkájában tevőlegesen kívánnak résztvenni. Ezeket (P) tagoknak nevezik (membres participants). Vannak ezenkívül ún. (O) tagok (membres observateurs): ezek az illető műszaki bizottság munkájában tevőlegesen nem, hanem csak mint megfigyelők vesznek részt és a munkák állásáról tájékoztatást kapnak. Végül az egyes országok nemzeti szabványügyi szervei nem vesznek részt *minden* műszaki bizottság munkájában. Amely műszaki bizottságban valamely ország sem mint résztvevő, sem mint megfigyelő tag nem vesz részt, azt ún. (N) tagnak tekintik és a munkákról nem tájékoztatják, viszont az elkészült nemzetközi szabványokat és szabványjavaslatokat az ilyen országoknak is megküldik hozzájárulás végett.

A műszaki bizottságok elhatározhatják albizottságok létesítését, amelyek a műszaki bizottság munkaprogramjának egy vagy több kérdését tanulmányozzák.

A műszaki bizottságok minden kérdésről az üléseken vagy esetleg levélben illetőleg táviratilag leadott szavazatok alapján döntenek. Az ülések összehívásáért, általában a munka szervezéséért, nemzeti szabványügyi szervek tájékoztatásáért és az ISO főtitkársággal való kapcsolat fenntartásáért a műszaki bizottság titkársága felelős. A titkárságot mindig az egyik ország tagbizottsága látja el, a műszaki bizottság javaslata és a Tanács kijelölése alapján.

Magának a nemzetközi szabványosítási munkának a menete a következő:

A műszaki bizottság titkársága (ill. egy vagy több ország szabványügyi szerve, esetleg ezekből álló külön munkabizottság) kidolgozza az első „javaslatot” (avant-projet, draft proposition) és kiadja tanulmányozásra a (P) tagoknak.

Ha a tervezetet a műszaki bizottság (P) tagjainak többsége elfogadta, akkor az mint „ISO ajánlástervezet” (projet de recommandation, draft recommandation) kerül kiadásra és az ISO főtitkársága útján eljut megvitatás céljából az ISO összes tagbizottságaihoz (tehát, mint említettük, azokhoz is, amelyek az illető műszaki bizottság munkájában egyáltalán nem, avagy csak mint megfigyelők vesznek részt).

Ha az ilyen ISO-ajánlástervezetet az ISO tagbizottságainak 60%-os többsége elfogadta és a Tanács jóváhagyta, „ISO-ajánlás” (recommandation) lesz belőle.

Végül ha egyetlen tagbizottság sem ellenzi, hogy egy ilyen ISO ajánlást ISO szabvánnyá alakítsanak át, akkor az ajánlásból *ISO szabvány*, nemzetközi szabvány lesz. (Norme—ISO, ISO—standard.)

Az ISO ajánlások, de még a nemzetközileg elfogadott ISO-szabványok sem kötelező jellegűek. Céljuk csak az, hogy az egyes országok szabványosításánál irányelvül szolgáljanak. A szocialista országokban kötelező jellegűek a szabványok és törvény erejével bírnak. Ezt követeli magától értetődőleg a szocialista gazdaság tervszerű jellege. A kapitalista államokban a szabványok alkalmazását az azokhoz fűződő szakmai, ipari és üzleti érdekek határozzák meg.

3. A dokumentációs szabványosítás története és működése

Nem szorul ma már bizonyításra, hogy a szervezett tudományos kutatást szolgáló dokumentációs munka, annak módszerei és eszközei, valamint maguk a felhasznált és hozzáférhetővé tett dokumentumok (könyvek, folyóiratok és folyóiratcikkek, szabadalmi leírások, prospektusok, kivágatok, fotografikus reprodukciók stb.) szintén egységesítésre és egyszerűsítésre szorulnak, tehát szintén tárgyai a szabványosításnak. És a szabványosítás hatékony nemzetközi szervezése nélkül itt még nehezebb az előrehaladás, mert

a) a dokumentációt alátámasztó és szolgáló anyag túlnyomó része nemzetközi eredetű és nemzetközi forgalom számára készül (pl. egy műszaki könyvtár folyóiratai között a külföldi folyóiratok száma rendszerint nagyobb a belföldiekénél);

b) elemi követelmény a dokumentumok kölcsönös kicserélése, ami lehetetlen volna anélkül, hogy a dokumentumokat (alakjukat, méreteiket, tartalmi elrendezésüket stb.) egységes szabályok szerint készítsék és egységes módszerek és technikai felszerelés segítségével hozzák forgalomba (katalogizálás, szakrendezés stb.).

A dokumentációs szabványosítás története megelőzi az ISO, sőt az ISA alapítását is. A kiindulópontot a könyv- és főleg a folyóiratkiadásban felhasználható papírformák szabványosítása képezte, amelyekre először Németországban készült szabvány. A nemzetközi szabványosítás másik korai területét, a folyóiratcímek rövidítését elsősorban a volt Népszövetség keretében működő Nemzetközi Szellemi Együttműködés Intézete (Institut International de Coopération Intellectuelle) foglalta nemzetközileg elfogadott szabályzatba. Az ISA 1. számú szabványjavaslatát (ugyancsak a folyóiratcímek rövidítése tárgyában) 1938-ban terjesztették elő.

Az ISA 46. számú bizottsága 1937-ben jött létre a Nemzetközi Dokumentációs Intézet (Institut International de Documentation, ma Fédération Internationale de Documentation, rövidítve: FID) és a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetsége (Fédération Internationale des Associations de Bibliothécaires, rövidítve: FIAB) közt létrejött megállapodás alapján. Amikor az ISA helyét — a második világháború után — az ISO foglalta el, a dokumentációs szabványosítás központi szervévé az ISO fent érintett eljárási szabályainak megfelelően létesült műszaki bizottság vált. Az új műszaki bizottság rövidített elnevezése: ISO/TC 46—Documentation.

Az ISO/TC 46—Documentation aktív tagbizottságainak száma jelenleg 22, megfigyelő tagbizottságainak száma 13. Aktív (P) tagok: *Ausztria, Belgium, Brazília, Csehszlovákia, Délafrikai Unió, Egyesült Államok, Egyesült Királyság (Anglia), Finnország, Franciaország, India, Izrael, Lengyelország, Magyarország, Németalföld, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Svédország.* Megfigyelő (O) tagok: *Ausztrália, Burma, Csile, Dánia, Egyiptom, Görögország, Írország, Japán, Jugoszlávia, Mexikó, Pakisztán, Szovjetunió, Új-Zéland.*

Az ISA 46. számú bizottsága három ülészakot tartott (1937 Párizs, 1938 London, 1939 Zürich). Az ISO/TC 46—Documentation eddig 7 nemzetközi ülészakot tartott (1948 Hága, 1950 Ascona, 1951 Róma, 1952 Kopenhága, 1954 Brüsszel, 1956 Stuttgart, 1958 Hága).

Az ISO/TC 46—Documentation titkárságát a holland (németalföldi) szabványügyi szervezet látja el (NIDER = Nederlands Instituut voor Documentatie en Registratur), székhelye Hága.

Az ISO/TC 46—Documentation az 1950-i Ascona-i ülészakon külön albizottságot alakított a dokumentációs reprodukció kérdéseinek ta-

nulmányozására és szabályozására. Az albizottság elnevezése ISO/TC 46/SC 1, székhelye Párizs, titkárságát a francia nemzeti bizottság látja el (AFNOR = Association Française de Normalisation). Az albizottság tagjai: Ausztria, Belgium, Dánia, Délafrikai Unió, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország, India, Jugoszlávia, Magyarország, Németalföld, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szovjetunió.

Az albizottság eddig hat teljes ülést tartott (1951 Róma, 1952 és 1953 Párizs, 1954 Brüsszel, 1955 és 1958 Párizs).

4. Az ISO/TC 46—Documentation munkája és tervei

a) Az ISO eddig a következő dokumentációs tárgyú nemzetközi szabvány-ajánlásokat dolgozta ki és tette közzé:

ISO R 4 *Code international pour l'abréviation des titres de périodiques*. 1954. (A folyóirat-címek rövidítésének nemzetközi kódexe.) Tartalmazza a *folyóiratcímek* bibliográfiai idézéseiben, tudományos publikációk jegyzeteiben stb. használatos rövidítésének legfontosabb szabályait. Célja a rövidítések egységesítése azért, hogy a rövidített címet a dokumentációs szolgálatban könnyen lehessen azonosítani, valamint, hogy lehetőleg ugyanazt a címet mindenhol egyformán rövidítsék. Előírja, hogy a cím egyes szavaiból csak annyi szótagot kell leírni, amennyi a szavak felismeréséhez szükséges, a szavak sorrendjét megváltoztatni nem szabad, a névelők, kötőszók, viszonyszók általában elmaradnak stb. A megfelelő magyar szabvány: MSZ 3404 *Folyóiratcím-rövidítések*.

ISO R 8 *Présentation des périodiques*, 1955. (A folyóiratok külalakja.) A dokumentációs szolgálatban való könnyebb felhasználóság céljából szabályozza a tudományos jellegű folyóiratok alaki követelményeit. Ilyen követelmények pl. hogy a folyóirat minden lapján fel kell tüntetni a cikk szerzőjének nevét, a cikk címét és a folyóirat megjelenésének időpontját. Szabályokat tartalmaz a szabvány a sorszámozásról, a lapszámozásról stb. A megfelelő magyar szabvány: MSZ 3405 *Folyóiratok fedőlapja, belső elrendezése*.

ISO R 9 *Système international pour la translittération des caractères cyrilliques*, 1955 (A cirill betűk átírásának nemzetközi rendszere.) A szabvány — éppúgy mint magyar megfelelője (MSZ 3394 *Cirillbetűs címek átírása könyvtári és dokumentációs célokra*) — nem transzkripciót, hanem transliterációt ír elő, azaz minden egyes betűt minden egyes esetben egyformán írat át, függetlenül attól, hogy a szóban elfoglalt helyzete szerint hangértéke más és más lehet.

ISO R 18 *Sommaires de périodiques ou d'autres documents*, 1957 (Folyóiratok és más dokumentumok tartalomjegyzékei). Az ajánlás előírja, hogy a tartalomjegyzék a cikkek sorrendjét kövesse és hogy minden számban azonos helyen kerüljön elhelyezésre. A címadatok sorrendje: szerző, cím, a cikk kezdő ill. a kezdő és befejező oldalszáma. A nem befejezett cikkeknel jelezni kell, hogy a folytatás következik. Nálunk a

fent már idézett és az ISO ajánlásnál részletesebb előírásokat tartalmazó MSZ 3405 Folyóiratok fedőlapja, belső elrendezése c. szabvány intézkedik a tartalomjegyzékekről is.

ISO R 30, Manchette bibliographique, 1956. (Folyóiratok címszegélye.) A címszegély (címláb) a folyóiratok borítólapjának alsó szélén elhelyezett és rendszerint két lénia közt álló összefoglalása az illető folyóiratszám legfontosabb bibliográfiai adatainak.

Az ISO ajánlás a folyóirat (rövidített) címe, a megjelenés helyére és idejére, a folyóiratszám kezdő és végző lapszámára stb. tartalmaz előírásokat. A hasonló tárgyú magyar előírásokat ugyancsak a fent már idézett MSZ 3405 sz. szabvány tartalmazza.

b) Tárgyalás alatt illetve jóváhagyás előtt állnak a következő javaslatok:

Folyóiratok címében előforduló általános kifejezések (folyóirat, szemle, revue, bulletin) *rövidítése.* (Abréviation des noms génériques de périodiques). A folyóiratcím rövidítését illető fentebb már idézett ajánlás csak oly mértékű rövidítést enged meg, hogy a rövidített szó könnyen rekonstruálható legyen. — Az azt kiegészítő és jelenleg tárgyalás alatt álló tervezet radikálisabb rövidítést enged meg olyan általános kifejezéseknél, amelyek a különböző nyelveken „folyóiratot”, „közlönyt” stb. jelentenek. Ezeknél a kiegészítő javaslat a legtöbb esetben megengedi az egy betűből álló rövidítést is. (Pl. B. = Bulletin.) A folyóirat-címrövidítések fent már idézett magyar szabványa az ilyen esetekben megengedi az egy betűig egyszerűsített rövidítést, tehát ezen a téren is megelőztük a nemzetközi megegyezést.

Bibliográfiai hivatkozások szabályai (Références bibliographiques). Két javaslat áll tárgyalás alatt: az első a rövid hivatkozásokra vonatkozik és elsősorban a tudományos munkák (cikkek, könyvek) szerzői számára készül, a második a részletes hivatkozásokra és bibliográfiák, referáló lapok stb. kiadását (szerkesztését) illeti. A csupán római számokkal (I., II.) megkülönböztetett két javaslat egyesítését indítványozták az ISO/TC/46 legutóbbi ülészakán. A határozat mégis az volt, hogy a második javaslat tárgyalását az elsőtől el kell választani, mert az első már megérett arra, hogy az ISO tanácsa elé kerüljön, míg a második még hosszabb tárgyalásokat kíván. Viszont ha a II. javaslat is megéri az elfogadásra, akkor az táblázatosan egymás mellé állítva tartalmazza majd mindkét javaslat (ill. akkor már ISO ajánlás) rendelkezéseit. Ennek a kompromisszumos megoldásnak létrejöttében a magyar bizottságnak is része volt. A megfelelő magyar szabvány (MSZ 3497 *Bibliográfiai hivatkozás*) szintén párhuzamos szöveggel közli a rövidített és a részletes hivatkozás szabályait.

Folyóiratcikkek alaki követelményei. (Présentation des articles de périodiques.) A javaslat lényeges pontjai: A szerző nevének és a közlemény címének a cikk elején kell állni, a jegyzetek számozva és a lap alján vagy a cikk végén együtt álljanak, a folytatásos cikkek megfelelően legyenek jelölve stb.

Cikkek kivonatai és szerzői összefoglalásai (Analyses et résumés d'auteur). A vita elsősorban a szakterminusok értelmezése körül folyt

sokáig. A kivonat („analyse”) a cikkről a folyóiraton kívül (pl. lapszemlékben, referáló lapokban) megjelenő kivonatos ismertetés (angolul: abstract); a szerzői összefoglalás (résumé) viszont magában a folyóiratban és rendszerint a cikk szövege előtt áll, s általában maga a szerző készíti vagy szövegével legalábbis egyetért.

Újgörög szövegek transliterációja. (Translittération du grec moderne.)

Héber szövegek transliterációja. (Translittération du hébreux.)

Arab szövegek transliterációja. (Translittération de l'arabe classique.)

A már meglevő cirillbetűs átírási szabvány mintájára készülő három további transliterációs tervezet elsősorban a francia, a görög, az izraeli és a spanyol bizottság munkája. Még vita alatt állnak, de ajánlássá válásuk már a közeljövőben várható.

Nem folyóiratjellegű művek (könyvek) alaki követelményei. (Présentation des ouvrages autres que des périodiques.) A tervezet elsősorban az ún. monografikus művek kiadásánál betartandó szabályokat fogja tartalmazni (cím, impresszum, kolofon, oldalszámozás, tartalomjegyzék stb.). A tervezet még kezdeti stádiumban van; egy indiai és egy belga tervezet állt tárgyalás alatt az ISO/TC/46 legutóbbi teljes ülésén és a határozat úgy hangzott, hogy a kettőnek felhasználásával a belga bizottság fog új javaslatot készíteni. Megfelelő magyar szabvánnyal már évek óta rendelkezünk: MSZ 3402. *Könyvek címlapja, belső elrendezése és kolofonja.*

A nyomdai korrektúrajelekről (signes de corrections pour épreuves) tervezett javaslatot a legutóbbi teljes ülés levette a napirendről. Itt általában az angolszász gyakorlat áll ma még élesen szemben a többi európai ország gyakorlatával. A megfelelő magyar szabvány: MSZ 3491 *Nyomdai korrektúrajelek.*

c) Az ISO/TC/46/SC 1 — a dokumentumreprodukcióval foglalkozó albizottság — tevékenysége eddig a következő kérdésekre terjedt ki: a mikroreprodukció terminológiája (terminologie des microcopies et de leurs supports), az átlátszó anyagon készült reprodukció méretei (microcopies sur supports transparents — dimensions), a mikroreprodukciók pontossági viszonyai (essais de netteté), a papírra készült fotoreprodukció (optikai eszköz nélkül olvasható repr.) méretei (reproductions photographiques des documents sur papier — copies lisibles sans intermédiaire optique — formats; ez utóbbi javaslat áll a legelőrehaladottabb stádiumban), olvasókészülékek megvilágítási viszonyai (appareils de lecture — luminance des écrans), mikrokópiák konzerválása (conservation des microcopies), mikrokópiák kicsinyítési arányai (taux de réduction des microcopies).

d) Ezidőszert még nem szerepelnek az ISO napirendjén a következő témák, amelyekre nézve nemzeti szabványokat már ismerünk (a legtöbb esetben magyar szabványt is): könyvtári nyomtatványok (leltári és szerzeményi űrlapok, könyvtári kériólapok stb.) könyvtári polcok és berendezési tárgyak méretei, a betűrendezés általános szabályai, különleges dokumentációs anyag nyilvántartása és használata (szabadalmi le-

írások, szabványok, prospektusok, jelentések (rapports), műszaki rajzok stb.) és végül nem foglalkozik az ISO ez idő szerint a könyvtári és bibliográfiai címleírás és a szakrendszerek szabványosításával sem.

A *papírformátumok* szabványosítása viszont — noha a téma szorosan kapcsolatos a dokumentációs témakörrel (könyvek, folyóiratok formátuma) — nem tartozik az ISO dokumentációval foglalkozó műszaki bizottságához, hanem az ISO/TC/6—Papier elnevezésű műszaki bizottság foglalkozik vele.

Az ISO szabványok kétségtelenül egy nemzetközi törvényhozás láncszemei. Annál értékesebb ez a törvényhozás, mert az ember értelmi tevékenységét van hivatva szabályozni és — főleg — mert nem az erő, hanem a meggyőzés erejével fogantatosítja rendelkezéseit.

Irodalom.

- F. Donker Duyvis: *Standardisation as a tool of scientific management* = Library Trends. 1954. 410—427. p.
- P. Poindron: *La recommandation ISO — R 4. Code d'abréviation des titres de périodiques.* = Courr. de la Normal. 1954. No. 116. 177—181. p.
- P. Poindron: *Normalisation et bibliothèques.* = B. Bibl. de France. 1956. 274—285, 354—360. p.
- G. A. Lloyd: *Standards in documentation.* Aslib Proceedings. 1955. vol. 7. No. 1. 49—54. p.
- Standardisation in the domain of documentation. — Normalisation dans le domaine de la documentation.* The Hague — La Haye. 1954. 60 p.
- M. Schuchmann: *Bibliographie der Normen für das Gebiet der Dokumentation. Bibliography of standards on documentation. Bibliographie des normes pour la documentation.* La Haye 1958, Fédération Internationale de Documentation, 107, 1 p.
- H. J. Fritzsche: *Über Fragen der Normung im Zeitschriftenwesen — eine kritische Betrachtung.* = Dokumentation. 1954. 120—122. p.
- Lázár Péter — Barta Gábor: *A könyvtári és dokumentációs szabványosítás helyzetéről.* = Szabványosítás. 1956. No. 3—4. 84—87. p.
- Barta Gábor: *A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) új könyvtári vonatkozású ajánlásai.* = Magy. Könyvszle. 1956. 338. p.
- U. a.: *A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) új könyvtári vonatkozású ajánlása.* = Magy. Könyvszle. 1957. 419. p.
- U. a.: *A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet „Dokumentációs” Műszaki Bizottságának VII. teljes ülése.* = Magy. Könyvszle. 1959. No. 1. 119—122. p.
- Sebestyén Géza: *Könyvtári szabványosítás.* = A Könyvtáros. 1956. 4. sz. 260—262. p.
- Moravek Endre: *Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen.* = Biblos. 1957. 69—76, 117—124. p.
- Dezsényi Béla: *L'abréviation des titres de périodiques.* = Magy. Könyvszle. 1957. 223—227. p.
- U. a.: *Normungstendenzen im ungarischen wissenschaftlichen Zeitschriftenwesen.* = Zentralbl. f. Bibl. Wesen. 1958. No. 4. 189—204. p.
- U. a.: *Siebente Plenarsitzung des Ausschusses für Dokumentation der Internationalen Normungsorganisation.* = Zentralbl. f. Bibl. Wesen. 1959. No. 1. 31—32. p.

- J. Koblitz: *Stand und Perspektiven der Normung in der Dokumentation*. = Standardisierung. 1958. No. 2. 50—54 p.
- Organisation Internationale de Normalisation. *Directives pour les travaux techniques de l'ISO*. 5e édition complète. 1958, VIII. Genève, 45 p.
- International Organization for Standardization (ISO) *Constitution and rules of procedure*. 1955, VI. Geneva, 19 p.
- Az ISO műszaki tevékenységének ügyrendje. 4. kiad. Bp. 1957, [Magyar Szabványügyi Hivatal] 35,3 l.
- ISO TC 46 — *Documentation évi jelentései és az ülésekről szóló jelentések*.

Résultats et perspectives de la normalisation internationale dans la documentation scientifique

BÉLA DEZSÉNYI

Sans organisation internationale, la normalisation dans le domaine de la documentation serait dépourvue d'un de ses leviers les plus efficaces. Le travail documentaire, au service de la recherche scientifique, a besoin d'unification et de simplification quant à ses méthodes et à son outillage. Et la normalisation a tendance à s'étendre aux documents eux-mêmes, pour assurer que dès leur confection (rédaction, édition) les documents revêtent la forme la plus avantageuse pour être utilisés par le documentaliste.

La nécessité de l'organisation internationale est d'autant plus urgente que a) les matériaux utilisés par la documentation sont presque dans leur majorité de provenance étrangère dans la plupart des pays et destinés à une circulation internationale (p. ex. parmi les périodiques abonnés par une bibliothèque technique, ceux de provenance étrangère dépassent presque toujours en nombre ceux du pays même), b) l'échange des documents est d'une importance primordiale.

Dès 1945, c'est une organisation internationale qui s'occupe de coordonner les efforts des pays dans ce domaine, l'Organisation Internationale pour la Normalisation (ISO). Le précurseur de l'ISO fut la ISA (Fédération Internationale des Associations Nationales de Normalisation.) Le siège de l'organisation nouvelle fondée après la deuxième guerre mondiale, est à Genève. Les bureaux du Secrétariat Général de l'ISO se trouvent également à Genève.

L'ISO déploie la majeure partie de son activité par ses comités dits comités techniques. Leur nombre se monte actuellement à 94. Membres des comités techniques sont les comités nationaux qui manifestent le désir d'en faire part. Ils sont appelés membres (P) — membres participants. En dehors des membres participants, il y a des membres observateurs — membres (O) — qui ne prennent pas une part active dans le travail du comité technique en question, mais y sont représentés en qualité d'observateurs et sont informés de la marche des travaux. Le pays, dont le comité n'est ni membre participant, ni membre observateur dans un comité technique, est appelé membre (N); ceci veut dire qu'il n'est pas informé de la marche des travaux, mais les normes et les projets de normes lui sont communiqués et leur entrée en vigueur dépend aussi du consentement des membres (N).

Les comités techniques ont le droit d'instituer des sous-comités qui ont pour tâche d'étudier une ou plusieurs questions spéciales qui figurent sur le programme du comité.

Les comités techniques décident sur toutes questions par voie de scrutin, les

votes pouvant se faire aux réunions, ou le cas échéant par correspondance (év, par télégramme). Le secrétariat du comité est responsable pour la convocation des réunions, en général pour l'organisation du travail, pour l'information des comités nationaux ainsi que pour le contact avec le Secrétariat Général de l'ISO.

Mais l'histoire de la normalisation de la documentation remonte plus haut que la fondation de l'ISO et même celui de l'ISA. Le point de départ fut la normalisation des formats de papier utilisés dans l'édition des livres et des périodiques: le premier pays à avoir une norme pour les formats fut l'Allemagne. Les efforts à normaliser l'abréviation des titres de périodiques remontent aussi à un temps relativement reculé: les abréviations furent d'abord réglementées par un code international élaboré au sein de l'Institut International de Coopération Intellectuelle en 1929.

Le comité 46. de l'ISA a été constitué en 1937 sur base d'un accord passé entre l'Institut International de Documentation (aujourd'hui Fédération Internationale de Documentation = FID) et la Fédération Internationale des Associations de Bibliothécaires (FIAB). Quand après la deuxième guerre mondiale l'ISA fut remplacé par l'ISO, un organe central de la normalisation documentaire fut constitué conformément aux statuts de l'ISO (cités plus haut): cet organe central, c'est le comité technique de l'ISO qui porte la dénomination abrégée: ISO/TC 46 — Documentation.

Le nombre des comités membres actifs de l'ISO/TC 46 — Documentation s'élève actuellement à 22, celui des comités membres observateurs à 13. Le comité 46. de l'ISA a tenu trois réunions plénières (1937 Paris, 1938 Londres, 1939 Zurich). L'ISO/TC 46. Documentation a eu jusqu'ici 7 réunions plénières (1948 La Haye, 1950 Ascona, 1951 Rome, 1952 Copenhague, 1954 Bruxelles, 1956 Stuttgart, 1958 La Haye).

Le secrétariat de l'ISO/TC 46 est confié au comité national des Pays-Bas. (NIDER = Nederlands Instituut voor Documentatie en Registratur).

A sa réunion plénière de 1950 à Ascona, l'ISO/TC 46 — Documentation a créé un sous-comité spécial ayant pour tâche d'étudier et de réglementer les problèmes de la reproduction documentaire. L'ISO/TC 46/SC 1 (dénomination abrégée du sous-comité) tient son siège à Paris, son secrétariat est commis aux soins du comité membre français (AFNOR = Association Française de Normalisation).

a) L'ISO a homologué jusqu'en 1959. les recommandations suivantes:

ISO R 4 Code international pour l'abréviation des titres de périodiques. 1954.

ISO R 8 Présentation des périodiques. 1955.

ISO R 9 Système international pour la translittération des caractères cyriliques. 1955.

ISO R 18 Sommaires de périodiques ou d'autres documents.

ISO R 30 Manchette bibliographique. 1956.

b) Les projets et avant-projets ci-bas sont en préparation resp. soumis à l'approbation des comités nationaux ou du Conseil:

Abréviation des noms génériques de périodiques.

Références bibliographiques.

Présentation des articles de périodiques.

Analyses et résumés d'auteurs.

Translittération du grec moderne.

Translittération du hébreux.

Translittération de l'arabe classique.

Présentation des ouvrages autres que des périodiques.

c) L'activité du sous-comité pour l'étude de la reproduction documentaire — ISO/TC 46/SC 1 — s'est étendu jusqu'à ce moment sur les questions suivantes: ter-

minologie des microcopies et leurs supports, microcopies sur supports transparents — dimensions, essais de netteté des microreproductions, reproductions photographiques des documents sur papier — copies lisibles sans intermédiaire optique — formats (c'est cet avant-projet qui se trouve être le plus développé et qui pourrait bientôt revêtir qualité de Recommandation ISO.), appareils de lecture — luminescence des écrans, conservation des microcopies, taux de réduction des microcopies.

d) Ne figurent pas jusqu'ici sur l'ordre du jour de l'ISO/TC 46 les thèmes suivants sur lesquels pourtant il existe déjà une certaine quantité de normes nationales: formulaires pour le service des bibliothèques (accession, bulletin de demande, etc.), dimensions des magasins et du mobilier des bibliothèques, règlement général de l'ordre alphabétique, cataloguement et mise en consultation des catégories spéciales des pièces documentaires (brevets, normes, prospectus, rapports, etc.), règles générales du cataloguement, règlement de la classification systématique.